

GANMI NA YA ETUN LABARI KAGBO BAMBE
EZOE NA, 2011

EGAN NA SHIDZO NA

Tun eya 2011 Magelisa kinbabo. A egwa ladan ganmi nana, Ganmi na y a etun labarizi kagbo bambe wala na (FOIA). Nana yi ebo egi kin babozi Nigeriya a de labari zi kemi na ngonyi na. Nimi sereti nazi ala ganmi wuci cici na dana.

- Ebo Jomazi a de gwa dagan muliki jin o.
- Ebo etun nazi gominatizi ga lo na jomazi a de a kpe, agadan baziko yizeo ma.
- Za nazi ga jin muliki na ade ba la mi a tu, ganmizi alayedan ba etun nazi a galo na eyeko u leye, eye gi ma u leye.
- Ebo a kangwa tebiya sa kpazi to ajin anfani be dukiya gominati dan yeko gboro.
- Ebo a kangwa tebiya sakpazi to
- Anfani jin b dukiya gomnati zi dan yeko gboro.

Nanazi aye jin a, a fe ganmi (FoI) jo mazi ga de kpikpeu. Ena na jin bautatizi na, etunba gominati wawa to kporo, gwata ganmi nanao ade tun a lo.

Aga ganmi lacici, ka Jomazi de kpikpe wun a, ko ma ade kpikpe ama lotun tati u bo, gami wuci a de mana a. Ebo wucio uze ti le ya egi kinbabo zi na jin gan mi nana ya na, ade tu kpa kpe nya akika, ke ganmi nana danbo ya anfani kici a tin ya bo to ke etuye be a yin o. Ebowuco, ugala etun ban a layedan. Tebiya eza kinbabozi na (NOA), to nya Harki jomazi (R2K) be zumatu nya etuba nanazi DGDII,[EU],CIDA,UNDP, ugonyi akpe jomazi tukpa eti ega ganmi (FOI) nana bo. Begbani ganmi nana u zedan Yoruba ,Igbo to Hausa bo ani. U ka tiya ani, wu jin fo a Zenindoro a de.

Ujin foa, shiri zubaci nya etun nana gacia eka gominati tetengi ndoro. Zanazi afigwa beyin na ayi IFD, CDS. Yi dajin ya Nusa wa to DGD to Zanazi tu etun nana zumana, mi de yi ya kpe ke egi kin Nige riya a zi ajin anfani etun nana na a wa eyeloya muliki siasa na muliki wangi adeba fedun gboro na.

Yegawama, Mike Omeri
NUSA, NOA

GANMI NA YA ETUN LABARI KAGBO BAMBE EZOE NA, 2011
EGAN BAYANIZI

Ganmi nana jin yeda na labarI zi nya etun ba ndoro ati ya dan filio ya jomazi bambe wale e na. Nana ma lugwa Zawangizi dan baziko yize bo a.

GANMI NA YA ETUN LABARI KAGBO BAMBE EZO E NA 2011

EMILATU GANMI

SHIRIZI

1. Ade kafa cin Takadazi le
2. Labari nya etun ba ndoro uga soma
3. Egan gbin ya labari
4. Lokaci na ajin yeda ko Navo na
5. Lila tinya nya Takadazi
6. Bibe nya lokaci na ajin yeda ko navo na
7. Babo a Navo .
8. Tara cin .
9. Suso to eyeladan Takadazi.
10. Nyi nyi ya takada zi .

11. Egwa wa nya eza kinden zi .
12. Egwa wa za na zi lotun ganmi zi na to ewa dudugi na.
13. Kpikpe wabe kpikpe zanazi akpe ganimi nanzi ye ya zawangizi na.
14. Egwawa nya egan eti tacin
15. Egwaqa nya zandoci
16. Egwa wa nya yeda na ganmi ya zandocizi na
17. Egwawa nya wiwaza nya kayazi
18. Forojin
19. Ninavo nya Takada kutin ya nya etun ba.
20. Yiye jin nya shiriya
21. Edun fe nya Eza kuyekan kpokporogi
22. Labari go dagan kotu o
23. Kotu jin yeda lila ti ya labari

24. Ezo nya erijin
25. Izini labari la ke fili
26. Enya nazi ajin yeda be nyi a na
27. Tsutswa nya labari latin ya
28. Kuku Yekan Takada
29. Lilacici nya enyawu
30. Etun ndocizi
31. Bayanizi
32. Egan Kpoki

GANMI NA YA ETUN LABARI KAGBO BAMBE EZOE NA, 2011

Shiri

nya

Ganmi na jinyeda na labara nya etun bazi a fi ya bambe wala e na, zawangizi ade jeyin nya etun nazi gominatizi ga lona, zawangizi a agadan baziko yize o ma.

Eciaba

Be egwadan nya mageli sa wonciko nya Nigeri ya e.

1. (1) Ganmi nana ayeda jinn a eza gbingan ko wa labari kemi etun nazi etun ba

gominati ga lo nag a yi na.

- (2) Egan gbin ya labari gwata ganmi nana, ujin tile na eza gangan labari nana wun e wa na a.
- (3) Zana ga de izini ago labari na, zawuci keze lo kotu wo na kotu a jin etun ba tile na alotun be ganmi nana gboro na.

- 2. (1) Etun ba ndoro ajin kokari etun nazi agalona ade ba na akusofina, ebo fo.
- (2) Kukoso to wiwondan nya Takada etun nazi aga lona yi ewo adzi bi ebo labari go ufanzan.
- (3) Etunba ndoro ala labari etun nazi agalo na tiya gwata, Ganmi Namba nici (4) nya gwalagi nana o. aniga:
  - (a) Bayani, nya eti etunba to etun nazi. agalo na to gboko kemiza agalotun wucizi lo dota to guwalagi etun ba ndoro na.
  - (b) Kika etun zi.

- (i) Phoka nya etunzi to kemi na azeez cit so labarizi gwa na
- (ii) Takada nazi. Etun locizi nya etun ba lamitu ci lotun na
- (c) Bayani to banazi aga ako eza etun ndoro ti fi na. ;
- (d) Takada bana aka eya nanazi fina.
  - (i) Gangba kpoki nya etunba
  - (ii) Bayani to shiri nazi etun ba jin yeda beyin alotun tatiu bo na
  - (iii) Shaura to shiri kpoki nazi ala nya zumagoci na
  - (iv) Eanyawu to cincile nya shiri ko etun ba kudan dozi o ko na ku dan dozi ya etuna ba.
  - (v) Labari nya ewo nazi ago gandan ko kemina awu ewo na.
  - (vi) Suna, ewotswa, taki to etswa fo na ago za dan tun ona.
  - (vii) Harki nya steti, etunba gominati to najin nya gominati a gami ma jin yeda beyin na.

- (viii) Suna etun loci ndoro to Takada zumago Harki etun locizi.
  - (e) Shiri etun nanzi
    - (i) Takada nya etun nazi alatiya na,
    - (ii) Takada enyawu, to nazi a lawu nya etun ba nazi ala etun ya lona to.
    - (iii) Labari nya Taimako. Etunlo keba tatacin etunba gominati to nazi jin nya gominati a na.
  - (f) Taki, suna to Adiresi etunloci nya etun ba na ala ganmi tun za fina. Ko etun ba gabe navo uma lotun tati ganmi bo a.
- (4) Etun ba ndoro jin kokari , na ajin bayani ya jomazi na ade jeyin nya ganmi nana. Ama lawun tiya emi radiwo, ufe dzerida o ko Radi wo foto bo.

- (5) Etunba aafe la labarizi tiya kemina ugonyi na, naziu ga ogonyi a ye a Jin na ala wun ye a Jin dan lokaci o.
  - (6) Zana ganmi nana ga jinyeda labari ya na ude kafa gikini kotu na aze tile ya etun ban a alotun tati gan mi na na o na.
  - (7) Etunba u fe gominatio, magelisa, ko etuba shiriya to nazi kena to nazi jin nya gominati wun a ze ewo adzibi ya na alotun be ganmi nana.
- (4) Etunloci nya gominati na aga la etun yiri wuci be ba u na, ke ewa labari be gan misun, aga u kacici,, kemina gwalagi nini (1) nya ganmi lacinina, Takada waci g a la lo yegboro.
- 4 Bana ewa labari gwa ta ganmi nanaona. Etunba na egan wuci tona ga yedajin kemi na ganmi nana 6,7 to 8 la cici na zuma efo gutwaba na takada gab o yegboro na.
- (a) A la bari ki tiya ya zana gbin gan na.

- (b) Bana ajin yede na, etun bag a eze la ya zana wa labari na ke ajin ye da .Ata sereti nala aci a jinyeda a na ta be zumatu nya ganmi.
- 5.
- (1) Bana eza ga wa labari, etun ba gominati ndoci ma de aninya wonciko eti labari wuci. Zuma fo gu tao, uzun fo gutwaba gan a ga takada ndoci ka ya zanawa labari na. to delili, egan yiri wunci ma a da yegboro kotu.
  - (2) Bana aga Takada lada ban ndoci na be yeda gwalagi ganmi nini (1), ugonyi bana agala Takada lona ade laba'ri u to fona aga de u go na.
  - (3) Gwata ganmi nini(;), etun ba de etun a lo eti labari o ko.
    - (a) Labari uga yi nya etun ba wici koma ya etunba sifa wuci.
    - (b) Gboko egan labari ugayi uya ko e za mafari na de u go nao.
6. A ye lo kaci lo yeobo wo be yeda ganmi Tsunci (5) ko Tsunyici (6) eti egan gbin ya labari o uma zun fogutwaba gan a.

- (a) Labari wan a ga dokun uma ala lokaci, u ma ga shiriyawea etun ba zegba; ko
- (b) Ugonyi ade eza ba be dozi na aya yeda jin ke efo ye, ko wuzuri na be cezun dozi na ajin gagani be kemina ganmi lacici na. Dozin nana ga be yi ze kotu a la gan wuci cin leo.

7. (1) Bana gominati ko etun ba ga navo ci la labari tiya ana. A ya sereti na la ci navo na. Aga cin ule ko zana wa labari na ci de izinin na ala gan dozi wuci lo kotu na.
- (2) A la gangba tiya be suna, dana to Takada na alagwa dan na nya zanazi ga navo ke a la labari ti ya na.
- (3) Gominati ko etunba a wa dede nya na ganmi gwalagi nini(1) ga g an na. Ko labari yiri wucio tso dan boa.

- (4) Bana gominati ko etunba ga navo ci la labari tiya a na. A ya bayani nya la aci navo na.
- (5) Bana wuzuri yi ri wuci ga be yize na. Ama gansi kiya tsogwa ke deganga a jin o. Aga etunloci ko etunba na egan wuci gato na cin tara ko gi nya, nya N500,000.
- (8) Ewo n a go eti zezenban /ewo nya takada yiri wucio na.
9. (1) Gominati ko etunba ndoro a jin ko kari kukuso nya takada etun nazi elona to Takada ndoci nazi kena.
- (2) Gominati to etuba ndoro awon Takadazi dan gboro. Ebo fona aga be g an awa labari na ade lati ya be alubarika kemi na ganmi ga jin yeda u na.
10. Zenindoro ufe etunloci ko Nusa etunba nag a nyi ko satakadazi ya ebo aga de labari etunba ma uyi lefi na gbo na, zana ga d a ka jin gan na, egwa gatso, kotu ga shiriya baya u, umale kataziko eya nini (1 year)

11. (1) Etun ba navo ala labari tiya, abeke labari yi wunci ga be kutsun kin gagari ko ala bo ye ji dede be dagan ba eza kindenzio zin danaci ba kin Nageriya.
- (2) Baya wucia o glawalagi nini (1) zana wa labari na, a navo wo abeke labari yiri wuci ga tiya u la lafia be kin nyi a na.
- 12 (1) Etunba a Jin yeda lilatiya labari nazi ja beba:
- (a) Takada nazi etuba kuyekan ya alamari etu locizi ko nazi beba etun yiko ko egan nya kata tako etunba na a.
- (i) A de gwa dan etun nazi ganmi jin yeda na
- (ii) Egan nazi gayi nya etunba na
- (iii) zenindoro alotun dan kasan gonio kekasan goni lugwa.
- (iv) Lila tiya labari nayi susoci na

- (v) Eye la tunbo gwata ganmi gwalagi Gwegi (15) ganmi nana, Afe bana aga leyeke wun Jin Jomazi anfani na.
- (vi) Ki kan gi kini dudugi waza
- (b) labari nag a la wuzuri cia lagwa to etswa nya etuba na labari ga tiya na.
- (2) Bayawucio, bana ewa la bari ebo anfani Jomazona, uci gan ezo na lilatiya labari yiri wuci ala be na.
- (3) Labari nag a kutsun etun ba n a labari ga tiya na. ujinwo etunba ga jin ye da be lilatiya labari si fa wuci ma.
- (4) Gwata nini (1) etun lo be gan mi yi du dugiwaza ke
  - (a) ke ganmi nya kemi na alamari etunbazi ga yin a.
  - (b) Ude zumatu nya ganmi

13. Gominati to etunba ndoro a jin kokari kpipke wabe kpikpe etunloci azi ebo ade kpikpe kemi na alotunzi lo na. Tototso, eti ganmi nay a etun labari kagbo bambe ezo e na.
14. (1) Gwata baci o (2) Labari nagade ajin be gan eti tacin koma udan nimi ganmi bo a na, a uci lati ya a.
- (a) Takada, labari eti tacin, naga de a jin be, etunloci, zanawo mana, egi mankata to dozi wuci
  - (b) Takada etunlocizi, labari eti tacin , ko zana alifi ekpo na ko zana ewa ekpo na.
  - (c) Takada nazi de a jin be license nya gominati be egwafin nya egba etunloci yiriwuzi
  - (d) Labari nazi de a Jin be gan ewodu, a fe bana u ga ze tile na

- (e) Labari nazi de ajin be kemi na etun zi yi n a to dudugi waza, be nazi de Jin be eza ga cingan le ani na.
  - (2) Ala labari tiya ke:
    - (a) Zana egan woci gato na
    - (b) Aga labari latiya fili o
  - (3) Bana labari ga de ajin be anfan Jomazi, uma pa gboro na. Etunba a la labari tiya be alubari ka ganmi Namba 14(2) nya ganmi nana.
15. (1) Etunba la labari tiya Ebo sheka nanazio
- (a) Wocesusoci, ko woce be zandoci. Abeke lilatiya labari wuci a la wuzuri be na. Ujin na zandoci adan mi na a.
  - (b) labari na gala etun lo keba ta zegba na, to Abeke zandoci ga dan u mi, u la wuzuri be na.

- (c) Labari nya etun wa ko nya kongila. Abe ke uga la wuzuri be na.
  - (2) Be ganmi Namba nini (1) a la labari tiya nga de a jin be enyawu nya etun naz aga lo ko na zendoci ga loya etun ba n a.
  - (3) Bana yiri na g a be yize na, kafi ala labari a tiya, a fe ajin jin be bayani nya na zi agakashishi kemi na aga-jin testi wucizi jinn a.
  - (4) Gwata ganmi nini (1) a la bari tiya wo, nazi ge de a jin be gan lafia, estwa nya etuba to nya dana ndoro labari wuci makeze jin anfani aziki nazi awu eti u bona koma wu a la betsun gan kongila ko zandoci na gan mina.
16. Labari nazi ala ti ya wo a na a yi:
- (a) Zana ga lotun ya na
  - (b) Etunloci lafiaz
  - (c) Egi Labarizi,[d]Etunloci nazi nazi kena to kemi na ganmi lacici na.
17. Lebari nazi ga de jin na be dudugi waza ko nya kpikpe wa be kpikpe.

18. (1) Beyawucio, bana ewa labari u ma dan nimi na ganmi gan ala tiya ana. Labari yirin wuci aga la cin le gboro.
19. Etun ba ajin yeda lilatiya labaria abeke uga de ajin be gan nana:
- (a) Takada egangbin ko djerubawa, ko nazi ga de a Jin be license ko eza ga ewatun.
  - (b) Takada egbazi ke Akitect, Enginiya, to takada nazi ga de'a jin be eba tu na.
  - (c) Takada nya litafi gba bazi to Takada nazi a ka suna zanazi be gbakatun kata litafi gba ba na.
- (2) Bayawuci labari ga paba anfani jomazi na, yiri labari wuci aga n la tiya bana eba ga pin da tu na.
20. Bana ajin yeda be lila tiya labari nyi a na egan yiri wuci a da kotu nimigbako etswa nini na egan wuci ga tiya na.

21. Gwalagi eshi (20) alau cinle kaka nyi
22. Bayawucio, egan ga d an yegboro kotu na etun ndoro naga tiya efogan wu ci o na be gami eshi (20) Dagana udan yegboro kotu na kotu la ye dan ganwuci labari yi wuci ma a kan gwa u kotu boa.
23. Gwata nanao, kotu be ganmi Namba eshi (20 kotu ko zana egan wucigato na aya ezini na ala labari tiya na.
24. Egan na dan yegboro kotu na gwata ganmi namba eshi (20), etunba jinyeda wo uma navo wo na ala labari tiya na ko kemina uga yina.
25. (1) Bana aga navo ci la labari tiya na kotu alotun be kagbo nyi uma taya ke ala labari tiy a ani ga;.
  - (a) kagan kotu gangan aga la labari ti ya ma nyi a.
  - (b) Bana etunba ga de yeda go, ama ade kagbo a navo a na.

- (c) Anfani na labari wuci ga jin jomazi ace wuzuri na usaye abeke aga nevo ci la labari ti ya naa.
- (2) Gangba nya kotu uga lamitu bana aga ko gan tifi na.
- 26. Ganmi nana de a Jin be:
  - (a) Lilatiya nyagagi na akun ya Jomazi na a
  - (b) Takada to zasan na' fi kata litafi gba ba ona.
  - (c) Takada ko zasan nazifi kata lita fi gba ba nya gominati taci to Takada etan aseli zi nya kinnbabo Nageriya.

27

- (1) Bayawuci o, nya nazi a ka fi Takada [code], takada ashiri Etunlocizi, to nazi kena, ugonyi na azunwon ta etunloci na a ,ko zana ga gikini ya etuba na. Ama labari nag a tiya na ajin tati gansikiya. Uga jin nya ekogi be ekegi ma. .

- (2) Egan nazi dan Takada etun locizi o na wum lagwato etunloci nag a labari tiya ama ya u kagbo gan uji n acin na.
- (a) Pipa ganmi bi ci
  - (b) Ewo kugi to etunlo bambe yeda e ko
  - (c) Lila tiya labari na ganmi jin yeda benyi a na
- (3) Ugonyi na azun won taza bo eza u la labari tiya na a.

28 Takada labari nazi fi gwata

- (1) Etunba ndoro, aga kuso ama wondan gboro. Ama bana aga wa labari na ala labari wuci be kemina ganmi nanazi gagan na 11, 12, 14, 15, 16, 17, 19, 20 ko 21 nya ganmi nana.
- (e) Yi aka labari nazi agade go na to nazi aga lotun beyin na
  - (f) Efo na aga lotun wu ci na

- (g) Ewo aga go to nazi agawu eti labari ndoro na to
- (h) Yi aka etunloci nya etunba nazi ga lotun wuci na to ewo na aga wu ci a lotun labari na.
- (2) Etunba ndoro a wunya etun sifa dozi wuci, yeko nazi agala ripotu tiya ya jomazi koma yeko ndoci nazi kena.
- (3) Nusa nalayedan ganmizi ko shiriya kinbabo na ula ripotu tiya ya jomazi ufe foto, ko Takada dzerida ko ma online to ndocizi.
- (4) Nusa nala yedan ganmizi ko shiriyazi kinbabo na, ataya ndasako to Jomazi nya ena na gbagba gan na to komiti muliki jin wangi magelisa tetengi nya kinbabo . Kafi etswa ni cii (April) nya eya ndoro. Ala ti ya dan Takada o ko ma yeko zama gbani
- (5) Nusa nana akeze ka ripotu be ganmi nazi alamitu be kemi na nusa wuci ga wana
- (6) Gwata ganmi nana wun Jin kokari, etunbanazi egan wunci to na alami tu amalotun tati u bo.

- (7) Nusa nalayedan ganmizi nya kinbabobabo na wun la takada enyawu lo yegboro magelisa ma ni mi estwanici nya eya ndoro. Nimi takada wucio, ezo na aga dena kemina aga wa egan wuci ti n a, ewo nazi aga lotun na, to tara na aga cin a na adan nimi takada wuci o.
- (8) Nimi enyawu wucio, kokari na etun ba naga layedon gan shiriyazi kinbabo na. Ebo etunba gominati nazi kena asantu na alohun be ganmi nana ena.
- (9) Gwata namba nana:
- (a) “Gominati” to gwalagi etunba nya “kindezi” ufe takada nya steti ufe nya gominati tacin, ufe naka shishi na ko foto, ufe vidio ko egan misun na kufi keseti o na to nazi kena.
- Etunba gominati, magelisa, ufe gwalagi shiriyazi komiti nalayedan gan stetizi na, etunba ewowuzi nya gominati.

- (b) “Takada nya Gominati” Takada ndoro nazi aga Jin shiri ko alotun beyin na labari nazi etunba gominati to nazi Jin nya gominati a aga dego eti egan nazi gato Jomazina.
- (a) Takada ndoro na akashishi na
- (b) La bari nazi akushishi na to nazi a ku sona to nazi kena.
- (c) Takada nazi ga ji nya ye na, ko nazi bekan ba enya yiri wuci na.
a. Takada kemi na dana ko kin zizii na (map) to zasan.
- (d) Foto, Fimu, tepu to nazi ken a. Bedzo estwa fo gbanwo be ni nya estwa guwo eya ndoro.
- (e) Takada nazi aga dego be etubazio to nazi ga be daganba Jomazi ona.
- (f) Efo na ugala etuba na a lo tun ko ala. Takada nazi a dego cinle na.
- (g) Ewo nazi aga go ci a Lotun wuci na.

(h) Yia ka etun locizi, nazi ga gbadza dan etun sifa dozi wuci n a to e wo nazi a wuna. Etuba ekunguncizi, etunlocizi, nazi ga gbadza dan etun sifa dozi wuci na e wo nazi a wuna. Etuba ekunguncizi, etu ba gominatizi to ofisi. Tishi gwalagi gominati ndoro to nazi kena

(b) “Labari” uyi egan kpoki gwata ganmi nana o
Labari nya ganmi Nana yi etun wonci ko
Na gominati alo na
Jomazi ade bayetin gan wuci na

30 (1) Ganmi nana u be nya
Payin kagbo be, u ku
Nya payin ya a. ama uyi pandara na Jomazi

ade Labari enya nazi
ga e loye etunba gominatio ndoro to kin babona

(2) Egan gbin gabe tiya
Nya bana ewa labari a ku, a ma de
Labari a, ganmi nana
A jin bayani gan sifa wuci.

31 Gwata ganmi nana o
“Labari waci” uyi zana wa labari
Ku be alubarika ganmi nana

“Labariwa” uyi Zana gbin

g an ke wu wa labari na

“Kotu uyi kata boda ufe,

Kotu tetengi ufe kotu wonciko

“minisita” uyi Ndanusa nya etunba labari nya kinbabo

“Ezaitiko” ugikini za wangi

Ko etuba nini ko nagan acin na

“Zeni nawa Labari na” uyi Labari na eza wa y a

Anfani eti ta cin u uma Jin bo Jomazi bo a na

Ganmi nana uyi u Ganmi

Na ya etun labarizi kagbo

Bambe ezo e na Act 2011

Shrizi ya etun Labari bambe ezo e 2011

Eti egan kpokporogi Ganmi	Eti egan wonciko	Ba yanizi kpo kporogi eti ganmi nana o	Estwafo na magelisa wonciko wu tamberi ba ganmi nana	Etuwafo na magelisa Tetengi go u lo mi na
Ganni na y a etun labari kagbo bambe ezo e na 2011	Ganmi na y a etunlabarizi kagbo na aku, Labari ko go Labari ko go Labari nfe etuba gominati o, ko ndocizi bambe ezo ebo anfani		24 th May 2011	24 th May 2011

	nya Jomazi			
--	------------	--	--	--

Mi a ye da jin ke ganmi nana a u lacinle wangi , be alubarika magelisa kinbabo mi
Lagwa ku nya gban, mi ma jin eri ke nana yi shaura nazi nya gankiya nazi ala be yeda gami
Namba 12. Ya Jomazi nya Nigeriya 2014 na.

Egwa danci

SALIU ABUUBAKAR
MAI KASUWA MNI
Rubukaci Magelisa
Wociko nya kin babo
Etwafo May 2011
Lekita Good Luck Ebele Jonathan, GCFR
Tishi Kin Nigeriya
May 2014